

8ο Μάθημα: Αναρχισμός και Ελευθεριακός Σοσιαλισμός

Δευτέρα, 12 Μαΐου 2025

1. Εισαγωγή

Ο αναρχισμός αποτελεί ένα από τα πιο ριζοσπαστικά ρεύματα κοινωνικής και πολιτικής σκέψης, το οποίο αμφισβητεί όχι μόνο το υπάρχον κράτος αλλά την ίδια τη νομιμότητα κάθε μορφής εξουσίας. Σε αντίθεση με τον μαρξισμό και τον φιλελευθερισμό, ο αναρχισμός δίνει προτεραιότητα στην άμεση κατάργηση του κράτους και την αυτοοργάνωση των κοινωνιών.

2. Ενδημικά προβλήματα της εξουσίας και η αναρχική απάντηση

Η αναρχική παράδοση, ιδίως από τον 19ο αιώνα και μετά, προσπαθεί να απαντήσει στα ενδημικά προβλήματα που προκαλεί η συγκέντρωση και η άσκηση εξουσίας: διαφθορά, καταπίεση, αυταρχισμός. Σε αυτό το πλαίσιο, αξίζει να αναφερθούμε:

- Στην ανάλυση του Χάγιεκ στο κεφάλαιο "Why the worst get on top" από τον *Δρόμο προς τη Δουλεία*, όπου καταδεικνύεται η τάση των αυταρχικών καθεστώτων να ευνοούν την ανάδειξη των πιο κυνικών και βίαιων προσώπων στην κορυφή της ιεραρχίας.
- Στη Θεωρία της Δημόσιας Επιλογής (Public Choice Theory), η οποία τονίζει πώς τα κίνητρα των πολιτικών και γραφειοκρατών απέχουν συχνά από το δημόσιο συμφέρον.

3. Κύριοι Εκπρόσωποι του Αναρχισμού

- Πιερ-Ζοζέφ Προυντόν: Πρώτος που αυτοαποκλήθηκε «αναρχικός». Υποστήριξε μια μορφή mutualism και την ιδέα της κοινωνίας χωρίς κράτος και χωρίς καπιταλιστική εκμετάλλευση.
- Μιχαήλ Μπακούνιν: Αντιτάχθηκε σθεναρά στον μαρξισμό λόγω του κινδύνου δημιουργίας μιας νέας εξουσιαστικής ελίτ. Τόνισε την ανάγκη άμεσης κατάργησης του κράτους.
- Πέτρος Κροπότκιν: Ανέπτυξε την έννοια της αλληλοβοήθειας (mutual aid) ως φυσικής εξελικτικής στρατηγικής και θεμελίωσε την ηθική βάση για μια ελεύθερη, αταξική κοινωνία χωρίς εξαναγκασμό.

4. Το πρόβλημα του συντονισμού

Ο αναρχισμός συχνά κατηγορείται ότι υποτιμά τις ανάγκες του εκτεταμένου κοινωνικού συντονισμού. Οι κλασικοί αναρχικοί, ιδίως ο Κροπότκιν, θεωρούν πως οι ανθρώπινες κοινωνίες μπορούν να λειτουργήσουν βασισμένες στην αυθόρμητη συνεργασία και την αποκέντρωση. Στη σύγχρονη εποχή, αναρχικοί στοχαστές προσπαθούν να απαντήσουν

στο πρόβλημα του κοινωνικού συντονισμού αξιοποιώντας εργαλεία όπως η κυβερνονητική και η θεωρία των δικτύων.

5. Διαφοροποίηση ρευμάτων στον αναρχισμό

- Αναρχοκομμουνισμός: Απορρίπτει κάθε μορφή ιδιοκτησίας και επιδιώκει την κοινοκτημοσύνη και την πλήρη αυτοδιαχείριση.
- Αναρχοσυνδικαλισμός: Δίνει έμφαση στον ρόλο των εργατικών ενώσεων ως μέσου τόσο για την πάλη όσο και για τη διακυβέρνηση.
- Mutualism: Προτείνει έναν ενδιάμεσο δρόμο μεταξύ ατομικής ιδιοκτησίας και κοινοκτημοσύνης μέσω δίκαιης ανταλλαγής και συνεργατικών θεσμών.
- Αναρχοκαπιταλισμός (λιγότερο αποδεκτό από τους υπόλοιπους): Υποστηρίζει την πλήρη κατάργηση του κράτους υπέρ της ελεύθερης αγοράς χωρίς εξαναγκαστικές παρεμβάσεις.
-

6. Το σχίσμα της Α' Διεθνούς (1872)

Η σύγκρουση μεταξύ του Μαρξ και του Μπακούνιν για τη φύση και τον ρόλο του κράτους οδήγησε στη διάσπαση της Πρώτης Διεθνούς. Οι αναρχικοί υποστήριζαν την άμεση κατάργηση του κράτους, ενώ οι μαρξιστές θεωρούσαν αναγκαία τη μεταβατική φάση της «δικτατορίας του προλεταριάτου».

7. Η Ισπανική Επανάσταση και οι αναρχικοί

Κατά τον Ισπανικό Εμφύλιο (1936–1939), οι αναρχικοί είχαν κεντρικό ρόλο, ιδιαίτερα στην Καταλονία. Οι "Μέρες της Βαρκελώνης" (Μάιος 1937) αποκάλυψαν τις εντάσεις μεταξύ των αναρχικών και των κομμουνιστών. Παρά τις επιτυχίες στην αυτοδιαχείριση, οι αναρχικοί ηττήθηκαν, μεταξύ άλλων λόγω:

- της στρατιωτικής υπεροχής των φρανκικών δυνάμεων,
- της έλλειψης ενιαίου πολιτικού σχεδίου,
- και των εσωτερικών συγκρούσεων.

Η συμμετοχή αναρχικών στελεχών στην κυβέρνηση αποτέλεσε επίσης σημείο τριβής, προκαλώντας διλήμματα στρατηγικής και αρχής.

8. Αυτοοργάνωση και Elinor Ostrom

Η Ostrom μελέτησε επιτυχημένα παραδείγματα συλλογικής διαχείρισης κοινών πόρων χωρίς κρατική ή ιδιωτική εξουσία. Προτείνει οκτώ αρχές επιτυχούς αυτοοργάνωσης, όπως:

- σαφώς ορισμένα όρια κοινότητας,
- μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων,

- συλλογική επιλογή κανόνων από τους συμμετέχοντες.

9. Ερωτήματα προς συζήτηση

- Είναι ρεαλιστικό το αναρχικό όραμα μιας κοινωνίας χωρίς εξουσία;
- Πώς μπορούν να επιλυθούν τα προβλήματα συντονισμού και κατανομής χωρίς κεντρική εξουσία;
- Έχει μέλλον ο αναρχισμός ως πρόταση κοινωνικής οργάνωσης;

Προτάσεις για περαιτέρω μελέτη

Κλασικά κείμενα και πρωτογενείς πηγές:

Pierre-Joseph Proudhon, Τι είναι η Ιδιοκτησία;

Mikhail Bakunin, Θεός και Κράτος

Peter Kropotkin, Αλληλοβοήθεια: Ένας Παράγοντας της Εξέλιξης

Αναρχικοί της CNT-FAI, Collectives in the Spanish Revolution

Δευτερογενής βιβλιογραφία:

George Woodcock, Anarchism: A History of Libertarian Ideas and Movements

Noam Chomsky, On Anarchism

Ruth Kinna, The Government of No One: The Theory and Practice of Anarchism

Σύγχρονη σκέψη και εφαρμογές:

David Graeber, Fragments of an Anarchist Anthropology

Elinor Ostrom, Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action

Άρθρα και δοκίμια:

Hayek, F.A., “Why the Worst Get on Top”, στο The Road to Serfdom

James C. Scott, Two Cheers for Anarchism